Юлія МІРОШНИК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя (м. Ніжин)
e-mail: sinochka@ukr.net

Науковий керівник:
Олена КОНОНКО,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя (м. Ніжин)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасна дошкільна освіта орієнтована на забезпечення права кожної дитини на доступну, якісну та безпечну освіту, незалежно від її індивідуальних особливостей. Особливого значення в цьому контексті набуває розвиток інклюзивного освітнього середовища, яке передбачає не лише фізичну присутність дитини з особливими освітніми потребами (ООП) у групі однолітків, а й створення умов для її повноцінної участі в освітньому процесі та соціальному житті дитячої спільноти.

Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у систему загальної освіти є об’єктивною реальністю сучасного суспільства та важливим напрямом розвитку освітньої політики. Забезпечення повноцінного входження таких дітей у соціум потребує організації навчально-виховного процесу в інтегрованих умовах, які сприяють не лише засвоєнню знань, а й гармонійному соціальному, емоційному та когнітивному розвитку. У таких умовах дитина з особливостями розвитку отримує можливість усвідомлювати себе повноправним учасником освітнього процесу та соціального життя, що є важливим чинником формування її позитивної «Я-концепції» та соціальної ідентичності.

Основною метою соціальної інтеграції в умовах ЗДО є створення сприятливого середовища для всебічного розвитку особистості дитини, розкриття її потенційних можливостей, формування соціальних компетентностей та здатності до ефективної взаємодії з оточенням.

Особливого значення набуває розвиток емоційної сфери, оскільки саме емоційна стабільність, здатність до саморегуляції та адекватного вираження почуттів є основою успішної соціалізації.

Серед вітчизняних дослідників розвитку дітей дошкільного віку з ООП варто зазначити О. Кузенко, І. Ніколаєску та Ю. Нікітську, які розглядали засоби ігротерапії як інструменти еволюції децентрації вихованців інклюзивних груп закладів дошкільної освіти (ЗДО). Крім того, на думку А. Кічук, засоби ігротерапії уможливлюють розвиток цільової спрямованості дітей дошкільного віку з ООП. Водночас Н. Шель та О. Соловей-Лагода вбачають в ігротерапії ефективний засіб психологічної корекції негативних емоційних станів дітей з ООП під час війни [2].

Проблема емоційного розвитку досліджувалася такими відомими українськими і закордонними психологами і педагогами, як В. Войтко, В. Вундт, Р. Вудвортс, Г. Гуд, У. Джемс, Н. Дмитріюк, К. Ізард, У. Кеннон, А. Кобєлєва, О. Кормило, О. Лазуренко, К. Ланґе, Д. Ліндслі, А. Міханова, Л. П'янківська, Р. Плутчик, М. Тихонова, та ін.

На сучасному етапі розвитку гуманістично орієнтованого суспільства інклюзивна освіта розглядається як незворотний процес, спрямований на створення умов для повноцінної участі кожної дитини у соціальному та освітньому житті. Водночас ефективність цього процесу залежить від дотримання низки важливих умов, серед яких ключовими є: врахування індивідуальних особливостей розвитку дитини, забезпечення її перебування у родинному середовищі, розширення соціальних контактів та підвищення рівня соціальної адаптації. Особливого значення набуває врахування емоційного розвитку дитини, оскільки саме емоційна стабільність та здатність до саморегуляції виступають важливими передумовами успішної соціалізації [5, с. 267].

Для глибшого розуміння проблеми доцільно звернутися до сутності поняття «соціалізація», яке в сучасній науці розглядається як складний багаторівневий процес засвоєння індивідом соціального досвіду, цінностей і норм. Як зазначає Л. Бобро, аналізуючи «Філософський словник соціальних термінів», соціалізація визначається як процес формування особистості через включення в систему соціальних відносин, що супроводжується засвоєнням знань, норм поведінки та культурних цінностей [1]. В. Воровка підкреслює двосторонній характер соціалізації: з

одного боку, це процес засвоєння соціального досвіду, а з іншого – активне відтворення соціальних зв'язків у процесі діяльності та взаємодії з оточенням [3, с. 98].

У педагогічному контексті соціалізація розглядається як процес, у ході якого дитина не лише засвоює суспільний досвід, а й активно реалізує його у власній поведінці та комунікації [3, с. 4–9; 6, с. 79].

Особливого значення у контексті інклюзивної освіти набуває аналіз емоційного розвитку дітей з ООП та його впливу на процеси адаптації і соціалізації. Як зазначає Н. Шабаєва, наявність інвалідності створює додаткові бар'єри – не лише фізичні, а й психологічні та соціальні, які ускладнюють процес включення дитини у суспільне життя. До таких бар'єрів належать підвищена тривожність, емоційна нестабільність, труднощі у встановленні міжособистісних контактів, що безпосередньо впливають на рівень соціальної адаптації [9, с. 20].

Сучасна педагогічна практика перебуває у стані активного пошуку ефективних моделей організації інклюзивного навчання, однак механізми його реалізації, особливо на ранніх етапах розвитку дитини, залишаються недостатньо розробленими. Це пов'язано з низкою факторів, серед яких – недостатня підготовка педагогічних кадрів, обмеженість ресурсів та нестача спеціалізованих методик супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває створення умов для розвитку інклюзивної освіти з раннього віку, що передбачає надання комплексної допомоги дитині, включаючи корекційно-розвивальну, психологічну та соціальну підтримку [8, с. 217].

Такий підхід сприяє не лише розвитку когнітивних здібностей, а й формуванню емоційної стійкості, що є ключовим чинником успішної адаптації.

У світовій освітній практиці поняття «інклюзія» (inclusion) розглядається як процес забезпечення рівних можливостей для всіх дітей шляхом створення умов для їх повноцінної участі в освітньому та соціальному житті [4].

Інклюзія базується на принципах прийняття різноманітності, недискримінації та рівності прав, що сприяє формуванню толерантного середовища та позитивного соціального клімату.

Інклюзивне освітнє середовище передбачає організацію навчального процесу таким чином, щоб усі діти могли навчатися разом, взаємодіяти та розвиватися у спільному просторі. Це сприяє формуванню соціальних навичок, розвитку емпатії та зниженню рівня соціальної ізоляції дітей з особливими освітніми потребами [7, с. 41].

Процес соціалізації дітей з ООП відбувається поетапно. На першому етапі ключову роль відіграє сім'я, яка формує базові моделі поведінки, емоційні реакції та ставлення до соціального світу. Саме в родинному середовищі закладаються основи емоційного розвитку дитини, її впевненості у собі та здатності до взаємодії з іншими.

Другий етап соціалізації пов'язаний із перебуванням дитини у ЗДО, де важливу роль відіграють педагоги та організація освітнього середовища. Саме тут формуються навички соціальної взаємодії, комунікації та адаптації до колективу. Особливе значення має емоційний клімат у групі, який впливає на рівень тривожності та комфорт дитини.

Третій етап соціалізації передбачає інтеграцію дитини у ширший соціум, де відбувається закріплення набутих дитиною соціальних та емоційних навичок. Успішність цього процесу значною мірою залежить від рівня сформованості емоційної сфери, здатності до саморегуляції та адаптації до змінних умов соціального середовища. Важливу роль у цьому відіграє освітнє середовище, яке має бути організоване з урахуванням індивідуальних потреб дитини, забезпечувати психологічний комфорт і сприяти розвитку її соціальної активності. Таким чином, аналіз наукових підходів дозволяє зробити висновок, що емоційний розвиток є ключовим чинником успішної соціалізації дітей з ООП, а створення сприятливого інклюзивного середовища виступає необхідною умовою їх повноцінної інтеграції у суспільство.

Отже, соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища є складним і динамічним процесом, результативність якого визначається не лише індивідуальними особливостями дитини, а й характеристиками соціального середовища. Інклюзивне середовище створює значні можливості для набуття дитиною досвіду соціальної взаємодії, розвитку комунікативних умінь, самостійності, ініціативності та позитивного ставлення до себе й інших. Водночас інклюзія має передбачати не просто спільне перебування дітей, а забезпечення

їхньої активної участі, соціальної взаємодії та належності до дитячої спільноти.

Список використаних джерел:

1. Бобро Л. В. Особливості негативних емоційних проявів у дітей старшого дошкільного віку. *Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених, м. Запоріжжя, 13–14 травня 2021 р. Запоріжжя, 2021. С.133–134.
2. Вознесенська О. Ризики застосування лялько-терапії. *Простір арттерапії: творча інтеграція та трансформація в епоху плинного модерну* : матеріали XV Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–18 лютого 2018 р. Київ : Золоті ворота, 2018. С. 4–9.
3. Воровка М. І., Онипченко О. І. Функціональний взаємозв'язок рольових, дидактичних та ділових ігор. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 41. С. 96–100.
4. Дестено Д. Емоційний успіх : Як отримати бажане та необхідне від життя за допомогою трьох ключових емоцій / пер з англ. У. Курганова. Харків : Вид-во «Ранок» / Фабула, 2019. 288 с.
5. Дмитріюк Н. С. Вплив емоцій на формування та становлення особистості. *Проблеми сучасної психології.* 2018. № 8. С. 261–271.
6. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників / упоряд. І. В. Молодушкіна. 2-ге вид. Харків : Вид. група «Основа», 2011. С. 207.
7. Ізотова О. І., Нікіфорова О. В. Емоційна сфера дитини : теорія і практика. Київ : Академія, 2014. 288 с.
8. Лабач М. Емоційний інтелект як передумова успішного розвитку особистості. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.* 2016. № 13. С. 214–220.
9. Шабаєва Н. Соціально-педагогічний аспект соціалізації дітей з особливими потребами в умовах освітнього середовища. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2021. № 1 (339). С. 18–25.